

Asia: VN/1364/2021

Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi

Lausunnonantajan lausunto

Mikä on näkemyksenne strategian tavoitteista ja toimenpidelinjauksista yleisesti?

Strategian laatiminen on erinomaisen tärkeä toimenpide, koska se jatkaa Kulttuuriympäristöstrategian ja se toimeenpanon työtä: täydentyen ja syventäen ymmärrystä kulttuuriperinnöstä yhteiskunnan voimavarana, siltana ihmisten välillä ja ratkaisuna kestävän tulevaisuuden rakentamiselle.

Kuitenkin ollakseen voimavara, silta ja ratkaisu kulttuuriperinnön ja -ympäristön tulee säilyttää sen ylisukupolvinen arvo. Tämä tarkoittaa, että myös kulttuuriperintöstrategian tulee huomioida kulttuuriperinnön ja -ympäristön laadulliset ominaisuudet. Strategian tulee selkeästi kurottaa yli nykyisen institutionaalisen kulttuuriperintökäsityksen ja avata mahdollisuuksia uusille ja tuleville kulttuuriperinnön ja -ympäristöjen tulkinnoille. Vain dynaamiset ja avoimet kulttuuriperintö- ja kulttuuriympäristökäsitykset mahdollistavat kulttuuriperinnön ajankohtaiset ja lähitulevaisuuden välineelliset arvot.

Mikä on näkemyksenne strategian tavoitteista ja toimenpidelinjauksista oman toimialanne tai tehtävänne näkökulmasta?

Kulttuuriympäristötutkimuksen seura ry. (2014) syntyi ajankohtaiseen tarpeeseen (Kulttuuriympäristöstrategia 2014-2020, Valtioneuvosto) kehittää ja tunnistaa alan monitieteistä tutkimusta ja luoda edellytyksiä laaja-alaiselle ja laadukkaalle tutkimusyhteistyölle. Lausunnonalla oleva strategialuonnos on hyvin laaja ja moniulotteinen kokonaisuus. Kulttuuriympäristötutkimuksen seura ry. nostaa esiin lähinnä kulttuuriperintö - ja -ympäristö tietoa ja- tutkimusta koskevia kysymyksiä. Seura ehdottaa, että erilaisia toimijuuksia, kansalaisten ja kulttuuriperintöyhteisöjen rooleja ja niiden moninaisuutta avattaisiin strategiassa yksityiskohtaisemmin.

Sektoripolitiikan ylittäviä linjauksia kaivataan.

Kulttuuriperintö määrittyy strategiassa vahvasti kulttuuriperintöalan, kuten museo- ja arkistoalan toimintakentäksi. Edellisen lisäksi tulisi käsitellä enemmän kulttuurisen kestävyuden näkökulman tuomista läpäiseväksi kaikille yhteiskunnan ja politiikan osa-alueille tämä voisi olla tavoitteenasettelun kohteena.

Strategiaehdotuksessa todetaan mm. että kulttuuriperintö- ja luontoarvoja tulisi käsitellä nykyistä kokonaisvaltaisemmin ja eri toimijoiden yhteistyönä. Luonnonvarapolitiikassa ja erityisesti metsäpolitiikassa kulttuurisen näkökulman puuttuminen lienee ilmeisin, mutta kulttuurisen kestävyuden tarkastelulle olisi tilausta kaikilla politiikan osa-alueilla.

Strategiaehdotus sisältää kulttuurisen kestävyuden ytimessä olevaan kansalaisten osallisuuteen ja arvojen määrittelyoikeuteen liittyviä teemoja. Näitä ei kuitenkaan tulisi nähdä vain institutionaalisesti kulttuuriperinnöksi määrittyvien ilmiöiden, kuten kielen, historiakulttuurin ja aineellisen kulttuuriperinnön kysymyksinä, vaan yhteiskuntaa läpäisevinä teemoina.

Strategian tulisi kurkottaa institutionaalisen kulttuuriperinnön parista yhteiskuntaan, kulttuuriperintöyhteisöihin ja kansalaisten arjen kulttuuriin. Kulttuurisen oikeudenmukaisuuden kysymys ei koske vain museoiden esteettömyyttä, vaan kansalaisten mahdollisuutta vaikuttaa kaikkeen ympäristössään tapahtuvan.

Kommenttinne lukuun 5.1

Strategiassa korostuvat jo tunnustetut kulttuuriperinnön muodot, joiden institutionaalinen asema on vahva. Enemmän voisi pohtia, miten kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön tällä hetkellä tunnistamatta jäävien muotojen olisi mahdollista tulla esille ja tunnustetuiksi.

Kulttuuriperintö määrittyy strategiassa jossain määrin staattisena. Ennen kaikkea se on säilyttämisen, suojelemisen ja vaalimisen kohde. Tämän rinnalla voisi enemmän pohtia myös tulevaisuusperintöä, uuden kulttuuriperinnön tuottamista ja tähän liittyviä mahdollisuuksia ja esteitä.

Kulttuuriperinnön aineellisten ja aineettomien aspektien väliset suhteet ovat tärkeitä tunnistaa. Aineelliseen perintöön, kuten rakennusperintöön ja luontoon kytkeytyy lähes aina myös aineettomia aspekteja, kuten yhteisön identiteettiin ja historiaan liittyvää tietoa, esteettisiä arvostuksia ja kokemuksellista tietoa. Strategiassa olisi hyvä etsiä konkreettisia tapoja ja asettaa konkreettisia tavoitteita näiden saamiseksi mukaan kulttuuriperintö- ja ympäristötietovarantoihin ja siten myös osaksi päätöksentekoprosesseja.

Kulttuuriperintöyhteisöjen tietoa ja määrittelyoikeutta suhteessa kulttuuriperintöön voisi korostaa vielä enemmän. Tähän kytkeytyy myös joukko kulttuuriperinnön autenttisuutta koskevia kysymyksiä. Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi tarjoaa kansalaisille selvästi aktiivisempaa roolia suhteessa kulttuuriperintöön kuin aiempi kulttuuriympäristöstrategia tarjosi kansalaisille suhteessa kulttuuriympäristöön, mutta näitä rooleja, niiden moninaisuutta ja niissä syntyvää kulttuuriperintöä voisi tarkastella vielä yksityiskohtaisemmin.

Kommenttinne lukuun 5.2

Kulttuuriperintöbarometrin mukaan luonto on suomalaisten tärkeimpänä pitämä kulttuuriperintöarvo. Käytännön tasolla luonto kuitenkin edelleen määrittyy vahvasti kulttuurin ulkopuoliseksi resurssiksi. Kulttuuriperintönä luonnossa nähdään käytännössä edelleen lähinnä museaaliset objektit, kuten tervahautojen jäänteet yms. ja osin rajatut ”luontokohteet”, kuten kansallispuistot. Tästä kulttuuriperinnön objektiluonteisuudesta tulisi luonnon yhteydessä ja muutenkin pyrkiä pois.

Strategiassa on uudella tavalla otettu huomioon luonnon kulttuuriperintöluonne. Tämä on edistysaskel verrattuna aiempiin strategioihin, mutta kaipaisi silti jatkokehittelyä ja kirkastamista. Kulttuuriympäristöstrategiassa 2014 – 2020 alkuperäisiä luonnonympäristöjä ei vielä nähty kulttuuriympäristönä ja esimerkiksi Metsästrategia 2025 -päivityksessä mainittu ”metsäkulttuuri” näyttää vielä hyvin irrallisena ja hapuilevana pyrkimyksenä luonnonympäristön kulttuurisen kestävyyden huomioimiseksi.

Strategiassa todetaan, että kaikilla kestävyyden osa-alueilla on kulttuurinen ulottuvuus. Ekologisen kestävyyden ja siihen liittyvien ongelmien, kuten luontokadon suhteen tätä voisi edelleen kirkastaa ja konkretisoida. Nyt ekologinen kestävyys näyttää strategiasa enimmäkseen ympäristövaikutusten huomioimisena kulttuuriperintötoiminnassa, ei niinkään kulttuuriperintötyönä itsessään. Samoin kulttuuriperintö näyttää välineenä ekologisen kestävyyden ongelmien ratkaisemisessa.

Luontoarvot nähdään hallinnossa kulttuurista ja kulttuuriarvoista irrallisina. Miten saataisiin luonnonympäristön arjessa koetut arvot kulttuuri(perintö)tarkastelun kohteeksi ja kulttuurinen näkökulma ulotettua myös luonnonvarapolitiikkaan? Sama ongelma koskee kaupunkiluontoa. Se nähdään usein edelleen kulttuuriympäristöstä irrallisena virkistysresurssina tai ”hukkatilana” vailla kulttuurista arvoa, vaikka asukkaiden näkökulmasta luonnolla voi olla huomattavia yhteisöllisiä ja identiteettiä arvoja.

Yksi väline tässä voisi olla toimijuuskäsityksen ja kulttuurikäsitteiden uudelleenarviointi. Kulttuuriperintöä syntyy ihmisen toiminnan tuloksena ja vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, todetaan strategiassa. Toimijuutta voitaisiin tarkastella huokoisempana, koska ihminen toimii aina yhdessä muunlaisten toimijoiden kanssa. Kulttuuriperintö tulee ymmärtää erilaisten toimijajoukkojen yhteistoiminnan tuloksena. Ihminen on näissä joukoissa yksi toimija muiden joukossa. Tällöin toiminta ei näyttäyty kaksinapaisena aktiivisen ihmistoimijan ja passiivisen ”ympäristön” vuorovaikutuksena, eikä kulttuuriperintö ainoastaan heijasta ihmisen suhdetta luontoon, vaan syntyy osin luonnon tuottamana. Tällainen käsitys toimijuudesta tuottaisi selkeämmän ja todenmukaisemman kuvan esimerkiksi juuri luonnon kulttuuriperintöarvoista.

Kommenttinne lukuun 5.3

Strategia huomioi tutkimuksen merkityksen kulttuuriperintötyössä ja korostaa tutkimuksen monitieteisyyden ja kansainvälisyyden tärkeyttä. Strategiassa pyritään myös perustutkimuksen edellytysten lisäämiseen ja soveltavan tutkimuksen tukemiseen.

Monet kulttuuriperinnön vaalimisen ja suojelun tavoitteet ja periaatteet koskevat aihepiirejä, joista tarvitaan nykyistä enemmän tieteellistä tutkimustietoa. Kulttuuriympäristötutkimusta tehdään enenevästi, mutta esimerkiksi kulttuuriympäristön säilymisen ja hallinnan problematiikkaa on tutkittu vasta vähän verrattuna esimerkiksi Skandinavian maihin.

Tutkimuksen tekeminen edistää myös kulttuuriperintöalan itseymmärrystä. Strategiassa tulisi selkeämmin esittää kulttuuriperintöalalla tapahtuvan monialaisen tutkimuksen mahdollistamista. Tutkimusyhteistyö tulisi ulottaa kulttuuriperintöalan lisäksi niihin aloihin ja toimijoihin, jotka liittyvät muun muassa kulttuuriympäristöön kohdistuviin uhkiin ja suunnittelun ja toteutuksen haasteisiin. Tulevaisuuden tutkimusyhteistyötä – ja myös kulttuuriperinnön viranomaistyötä voidaan vahvistaa erityisesti alan koulutuksen kehittämiseen ja monialaisten koulutusohjelmiin resursoimalla.

Tutkimusta tulisi kohdentua erityisesti kulttuurisesti ja sosiaalisesti kestävästä kulttuuriperintö- ja ympäristökäsityksen mahdollisuuksiin ja esteisiin. Näitä ovat esimerkiksi sellaiset yhteiskunnalliset ilmiöt ja prosessit, jossa kulttuuriperinnön ja -ympäristön käsitteet kaventuvat pelkästään hyödyn välineeksi ja kulttuuriperinnön ylisukupolvinen itseisarvo esimerkiksi kulttuuriperintöyhteisölle syrjäytetään. Edellisen lisäksi tutkimusta tulisi kohdistaa ”luonnon” ja ”kulttuurin” yhteyttä ja vuorovaikutusta käsittelevään tutkimukseen. Tämä mahdollistaa kulttuuriperinnön, -ympäristön ja maiseman ymmärtämisen yhteistoiminnan tuloksena.

Strategia ottaa esille ilmastonmuutosta käsitellessään kulttuuriympäristön tilan seurantarpeen, mikä on tärkeä osa soveltavaa tutkimusta. Asia on ajankohtainen, mutta strategiasta tulisi ilmetä myös se, että kulttuuriympäristön tilan seuranta ei kaiken kaikkiaan ole vielä riittävää. Seuranta- ja tutkimustarve koskee kulttuuriperintöä, kulttuuriympäristöä: arkeologisia kohteita, kulttuurimaisemaa ja rakennettua ympäristöä koskevaa viranomaistyötä, niiden seurauksia ja kulttuuriperintöyhteisöjen kokemia muutoksia. Esimerkiksi tuulivoimaa koskeva kaavatyö käsittelee sekä aineellista, että aineetonta kulttuuriympäristöä ja -perintöä. Erityisesti asukkaiden kokemuksellinen tieto tai kulttuuriperintöyhteisön käsitykset arvokkaasta kulttuuriperinnöstä jäävät näissä prosessissa syrjään tai eivät tule oikea-aikaisesti esiin. Käsillä olevan strategian tulisikin ottaa kantaa kulttuuriperintö- ja kulttuuriympäristötiedon laatuun ja käytettävyyteen maankäytön suunnittelussa sekä muutosprosessien laaja-alaiseen ja pitkäaikaiseen tutkimukseen.

Kommenttinne lukuun 5.4

-

Mikä on näkemyksenne strategian yhteiskunnallisista ja taloudellisista vaikutuksista?

-

Mahdolliset muut strategiaehdotusta koskevat huomionne.

-

Strategian valmistumisen jälkeen on tarkoitus laatia erillinen toimeenpanosuunnitelma. Pidätkö tätä tärkeänä? Jos kyllä, niin miksi?

Kyllä pidämme. Strategiataason tavoitteet on tärkeää konkretisoida toimenpiteiksi. On myös tärkeää tunnistaa se toimijaverkko, jonka yhteistyönä tavoitteet on mahdollista saavuttaa.

Millaisia osallistamisen tapoja haluaisitte toimeenpanosuunnitelman laatimisessa käytettävän?

Millaisena näkisitte oman tai edustamanne tahon roolin strategian toimeenpanossa?

Kulttuuriympäristötutkimuksen seuran tehtävänä on edistää monitieteistä kulttuuriympäristötutkimusta ja tutkimusyhteistyötä, toimia alan asiantuntijana sekä tehdä yhteistyötä muiden alan kotimaisten ja kansainvälisten tieteellisten seurojen ja alan muiden toimijoiden kanssa. Tehtävänsä mukaisesti seura on erinomaisen kiinnostunut olemaan mukana sekä strategialuonnoksen pohjalta tapahtuvassa jatkokehitystyössä että toimeenpanosuunnitelman laatimisessa ja toteutuksessa.

Lonkila Helena
Kulttuuriympäristötutkimuksen seura